

Naděžda Pelcová, *Człowiek i wychowanie w refleksji fenomenologicznej*, tłum. A. Bystrzycka, poprawił D. Stępkowski, Wydawnictwo Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014, ss. 263, ISBN 978-83-64181-70-2.

Monografia stanowi pokłosie wykładów przeprowadzonych przez Naděždę Pelcovą w 2013 roku na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, gdzie Autorka została zaproszona jako profesor zagraniczny. Książka składa się z dwóch części. Pierwsza została zatytułowana *Człowiek i wychowanie* (s. 13-126). Druga część nosi tytuł: *Filozofia wychowania* (s. 127-254). Monografię zamyka literatura cytowana (s. 257-263). Autorka ukazuje studentom pedagogiki, przyszłym nauczycielom i wychowawcom, filozoficzny wymiar wychowania z perspektywy fenomenologicznej.

W pierwszej części książki znalazło się sześć rozdziałów, w których Autorka przedmiotem swoich rozważań uczyniła ontologię i antropologię. Jej zdaniem, mają one największy wpływ na kształt wychowania. Pelcová skierowała swoją uwagę przede wszystkim na modernistyczne koncepcje filozoficzne, które, jak pisze: „wzbogaciły teorię wychowania tak pod względem metodologicznym, jak i treściowym, stając się inspiracją dla współczesnego procesu humanizacji wychowania i kształcenia” (s. 9). Koncepcje te nie traktują wychowania w sposób instrumentalny. Poza tym Autorka ukazała wychowanie w trzech wymiarach, które można skrótowo określić jako: (1) działanie zmierzające do socjalizacji, (2) poszanowanie indywidualności i (3) personalizacja – transcendencja. Omawiając wychowanie w tych trzech wymiarach, Pelcová odwołuje się do takich autorów, jak Wilhelm Dilthey, Max Scheler, Martin Buber, Edmund Husserl, Martin Heidegger, Emmanuel Levinas, Hannah Arendt i Jan Patočka. Z tego wykazu uważny czytelnik bez trudności wysnuje wniosek, że Autorka nie ograniczyła swoich dociekań do fenomenologii, jakby sugerował tytuł monografii, lecz rozszerzyła je o stanowisko hermeneutyki, personalizmu i filozofii dialogu. Zdaniem Pelcovej, cechą wspólną wymienionych filozofów jest eksploracja problemu istnienia człowieka i jego godności.

Wychowanie stanowi dla czeskiej badaczki jądro myślenia pedagogicznego. W tym kontekście kluczowego znaczenia nabiera pytanie antropologiczne: Kim jest człowiek? Żeby odpowiedzieć na nie, należy – zdaniem Autorki – uzmysłwić sobie istotę wychowania. Charakteryzując etapy rozwoju myślenia filozoficznego na temat wychowania, Pelcová zastanawia się, jak proces wychowania wpłynął i nadal wpływa na człowieka. Wielką wagę Autorka przywiązuje do pedagogiki humanistycznej, a w szczególności do myśli filozoficznej Diltheya (s. 44-66). W trzecim rozdziale zajęła się rekonstrukcją pedagogiki filozoficznej Edmunda Husserla i Martina Heideggera. Zdaniem Pelcovej, „prawdziwe wychowanie dokonuje się tam, gdzie człowiek odnajduje siebie samego i spełnia swoją wewnętrzną istotę, co powoduje, że staje się wolnym i otwartym wobec otaczającego go świata i ludzi” (s. 77). Kontynuacją tego wątku jest rozdział czwarty, w którym Autorka od strony pedagogicznej analizuje stanowisko filozoficzne Maxa Schelera. Zdaniem Pelcovej, myśl filozoficzna Schelera uświadamia nauczycielom i wychowawcom, że kształcenie ma indywidualizować i uniwersalizować zarazem. Ponadto proces edukacji kryje w sobie wymiar ontologiczny i egzystencjalny, przez co nie może być traktowany jako zwykła suma wiadomości. W procesie tym człowiek powinien posiadać świadomość siebie samego, co z kolei ma go doprowadzić do odkrycia sensu życia i właściwego wyboru celów, jakie będzie starał się osiągnąć. Kolejny rozdział jest poświęcony personalizmowi w ujęciu Martina Bubera. Natomiast szósty i ostatni w tej części to pedagogiczna releksja dorobku filozoficznego Emmanuela Levinasa.

Druga część prezentowanej monografii jest poświęcona w całości filozofii wychowania, na co wskazuje jej tytuł. Pelcová omawia takie kategorie jak: „wychowanie”, „wykształcenie”, „dylematy wychowania”, „aksjologia wychowania”, „dialog międzypokoleniowy” i – rzadko spotykany w analizach pedagogicznych – „czas”. Autorka porusza wiele interesujących kwestii filozoficznych mających związek z wychowaniem i stawia wiele doniosłych pytań. W pierwszym rozdziale tej części stwierdza m.in.: „W wychowaniu chodzi o człowieczeństwo w sensie kantowskim, gdzie człowiek staje się człowiekiem wyłącznie dzięki wychowaniu” (s. 130). Jej zdaniem ważne jest, żeby w procesie tego stania się człowiek z chęcią przyjmował oddziaływania wychowawcze i poddawał się prowadzeniu. W tym kontekście Autorka twierdzi, że wychowawca powinien być człowiekiem odważnym i ufać, że jest w stanie dopomóc stojącemu się człowiekowi w jego zmianach.

W rozdziale drugim czytelnik zostaje zaznajomiony z aktualną problematyką wychowania i kształcenia widzianą z perspektywy pedagogicznej i filozoficznej (s. 143). Zdaniem Pelcovej, podstawowym zadaniem filozofii wychowania jest rozstrzygnięcie problemu wychowania, który w każdej epoce był analizowany od nowa. Problem ten oczekuje na podjęcie i rozwiązanie również w aktualnej epoce postmodernistycznej. Tak samo jak w minionych okresach przez wychowanie możliwe jest wsparcie jednostki w jej niepowtarzalnym rozwoju do samoświadomej osobowości (s. 153). Sam proces wychowania czyni także człowieka częścią społeczeństwa. Wychowanie powinno zmierzać do „kultywowania w człowieku jego człowieczeństwa” (s. 155). Powinno wspierać w nim również umiejętność rozpoznawania w sobie poczucia własnej godności i jej poszanowania. Proces wychowania nigdy nie będzie miał formy dokonanej, ponieważ nie można go doprowadzić do końca, a jedynie zainicjować. Przez wychowanie, jako nieskończone stawanie się, człowiek odkrywa swoją tożsamość, która polega na coraz większym zakorzenieniu w sobie samym i aktualnym społeczeństwie. Pelcová nie pomija przy tym trudnych kwestii, takich jak kryzys wychowania, będący – jej zdaniem – wynikiem kryzysu cywilizacyjnego i symptomem zburzenia tradycyjnego sensu autorytetu dorosłych.

W trzecim rozdziale drugiej części Autorka interpretuje wychowanie jako umiejętność, albo lepiej: sztukę, która winna prowadzić dorastającego człowieka do osiągnięcia szczęścia. Myśl tę znajduje w filozofii czeskiego fenomenologa Jana Patočki (s. 163-181). W kolejnym rozdziale zostały omówione antynomie i dylematy współczesnego wychowania, które Pelcová rozważa z perspektywy myśli filozoficznej Eugena Finka. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że polskiemu czytelnikowi postać i twórczość tego znakomitego niemieckiego fenomenologa jest mało znana głównie dlatego, że jak do tej pory żadne jego dzieło nie zostało przetłumaczone na język polski.

Kolejne trzy rozdziały zawierają rozważania na temat wartości w wychowaniu, dialogu międzypokoleniowego i czasu. W końcowym fragmencie rozdziału szóstego Pelcová wyraziła ważną myśl, którą można potraktować jako podsumowanie całej jej pracy, a mianowicie: „prawdziwy sens wychowania spoczywa na otwarciu przed wychowankiem nowych horyzontów, przekazaniu mu wielości punktów widzenia, zaskakiwaniu nowym spojrzeniem z ciągle zmieniających się punktów widzenia i zmienianiu perspektywy” (s. 224).

Podsumowując, można stwierdzić, że książka wybitnej czeskiej filozofki wychowania powinna stać się lekturą obowiązkową studentów pedagogiki i wejść do kanonu prac omawianych na zajęciach z filozofii czy teorii wychowania. Dzięki temu każdy student pedagogiki mógłby zdobyć wiedzę o kierunkach myślenia pedagogicznego i do głębi przemyśleć wciąż aktualny problem, jakim jest wychowanie. W tym skomplikowanym gąszczu zagadnień teoretycznych Pelcová jako wytrawny i subtelny myśliciel okaże się z pewnością niezawodną przewodniczką.

Sebastian Taboń
Uniwersytet Wrocławski

DOI: <https://doi.org/10.21852/sem.2017.1.18>